

بررسی و ارزیابی اثرات جغرافیایی و زیست محیطی گردشگری با استفاده از مدل AHP (نمونه موردی: تالاب بین‌المللی شادگان)

چکیده

به دنبال افزایش جمعیت و فشار بر روی منابع طبیعی، مسئله گردشگری نیز اثرات نامطلوبی بر محیط زیست برجای می‌گذارد. مسائلی از قبیل فرسایش خاک، از بین رفتن باتلاق‌ها، نابودی زیستگاه‌های تالابی، خشک شدن یا آلودگی آب‌های زیرزمینی و به خطر افتادن بهداشت و سلامتی ناشی از شبکه‌های ناکافی دفع زباله و فاضلاب، جوامع انسانی را تهدید می‌کند. اما بهترین راه برای حل این مشکلات، توسعه پایدار گردشگری می‌باشد. توسعه پایدار گردشگری به عنوان رهنمونی برای مدیریت کلیه منابع قلمداد می‌شود، به طریقی که بتوان نیازهای اقتصادی و اجتماعی را برآورده ساخت و همگنی فرهنگی و سیستم‌های حفاظت زندگی را همراه با افزایش عدالت و مساوات در توسعه، بهبود کیفیت زندگی جوامع و به وجود آوردن کیفیت برتر محیط زیست ایجاد کرد. بنابراین بهبود مدیریت زیست محیطی تسهیلات گردشگری برای کاهش آسیب‌های آن گام اول جهت نیل به اهداف توسعه پایدار گردشگری می‌باشد. از این رو هدف از این پژوهش، بررسی اولویت بندی و سنجش سطح پایداری اثرات (مثبت و منفی) جغرافیایی و زیست محیطی گردشگری در تالاب بین‌المللی شادگان می‌باشد. روش تحقیق در این پژوهش که در سال ۱۳۹۰ صورت گرفت، ترکیبی از روش‌های توصیفی و تحلیلی می‌باشد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در تالاب شادگان وضعیت زیست محیطی ناپایدار می‌باشد به طوری که ۴۲ درصد معیارها در این تالاب نسبتاً ناپایدار می‌باشد.

واژگان کلیدی: توسعه پایدار، محیط زیست، اثرات گردشگری، فرایند تحلیل سلسله مراتبی، تالاب بین‌المللی شادگان.

مقدمه

تالاب ناحیه ای از مظاهر خدادادی است که در روند پیدایش، خاک آن به وسیله آب‌های سطحی و زیرزمینی به صورت اشباع درآمده و در طی یک دوره کافی و شرایط عادی محیطی تشکیل شده و دارای توالی زیستی می‌باشد. این مجموعه اکوسیستم دارای جوامعی از گیاهان و جانوران ویژه است که امکان سازگاری در چنین شرایط اکولوژیکی را دارا می‌باشد (منصوری و مجنونیان، ۱۳۶۴). عدم حفاظت از تالاب‌ها باعث می‌شود روند تخریب از حوضه تالاب فراتر رفته و دامنه وسیع‌تری پیدا کرده و بازتاب آن مستقیماً به وضعیت اقتصادی، زیست محیطی و اجتماعی منطقه لطمه وارد نماید (Ketchum, 1973).

در حال حاضر ۱۴۷ کشور جهان، ۱۴۵۹ تالاب به مساحت ۱۲۵ میلیون هکتار در اختیار کنوانسیون رامسر گذاشته‌اند تا امکان بررسی و مدیریت و حفاظت از تالاب‌ها در سراسر جهان هماهنگ شود. تالاب‌ها علاوه بر تنوع زیستی دارای ارزش‌های اجتماعی و اقتصادی منحصر به فردی هستند (نوری، ۱۳۸۶).

یکی از راهبردهایی که اخیراً در اغلب کشورهای جهان مورد توجه قرار گرفته، توسعه و گسترش توریسم در نواحی محروم و دارای پتانسیل‌های لازم برای گسترش گردشگری می‌باشد (قادری، ۱۳۸۳). بخش بسیار مهمی از فعالیت‌های گردشگری در دنیا مبتنی بر بهره‌مند شدن از طبیعت است که امروزه اکوتوریسم نام گرفته است. چشم‌اندازها و مناظر زیبای طبیعت مانند سواحل دریاها، دریاچه‌ها، تالاب‌ها و ...

سید جعفر حجازی^{۱*}

رضا زارعی^۲

مجید گودرزی^۳

۱. دانشگاه شهید چمران اهواز، استادیار گروه عمران، اهواز، ایران.
۲. دانشگاه شهید چمران اهواز، دانش آموخته کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی شهری، اهواز، ایران.
۳. دانشگاه اصفهان، دانشکده علوم جغرافیایی و برنامه ریزی، دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه ریزی شهری، اصفهان، ایران.

* نویسنده مسئول مکاتبات

hejazi@scu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۳۹۰/۷/۷

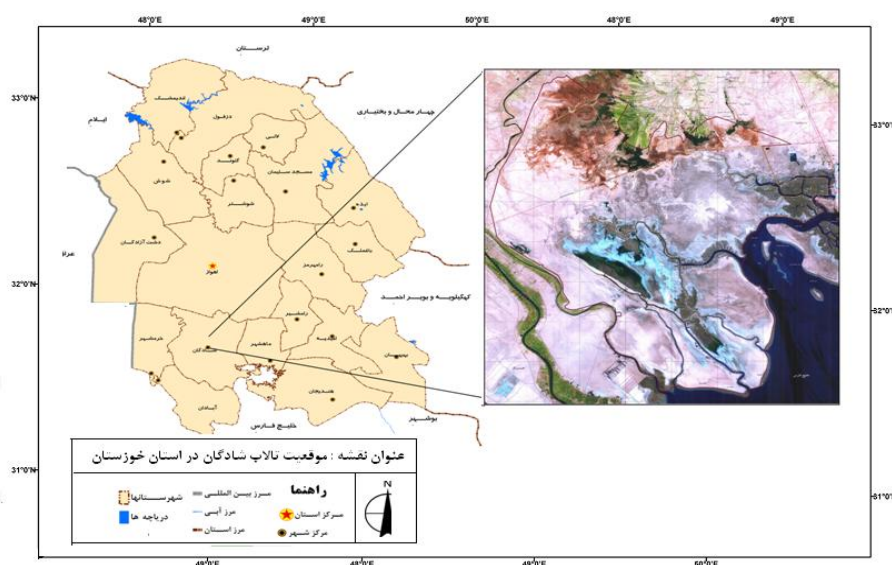
تاریخ پذیرش: ۱۳۹۰/۹/۱۰

این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی می باشد.

از کانون‌ها و جاذبه‌های توریست پذیر این نوع گردشگری هستند (شعبه، ۱۳۷۲)، تحلیل و ارزیابی قابلیت‌های مذکور به گونه‌ای علمی، همراه با رعایت مسائل زیست محیطی، ضرورت دنیای امروز است. همچنین برای تداوم و توسعه آن مشارکت مردمی امری ضروری است (Ramsar Convention Secretariat, 2004). در دنیای امروز، وجود ارزش تفریحی منابع طبیعی سبب شکل‌گیری صنعت اکو توریسم شده که منبع مهم درآمدی برای برخی از کشورهای در حال توسعه می‌باشد (Wall, 1997).

امروزه به دنبال افزایش جمعیت در جهان، مسائلی از قبیل کاهش بیش از اندازه منابع طبیعی، افزایش آلودگی‌ها و نارسایی توزیع متعادل منابع بروز کرده است. به علاوه تهدیدات زیست محیطی نیز به این مشکلات دامن می‌زند (Batra and Chawla, 1995). مسئله گردشگری نیز به نوعی محیط زیست را تهدید می‌کند. فاضلاب تأسیسات توریستی، آلودگی سوختی و صوتی قایق‌های تفریحی، از بین بردن آب سنگ‌های مرجانی، پوشش گیاهی و نابودی حیات جانوری، صید آبیان و ایجاد مزاحمت برای ماهی‌ها، تغییر کشتزارها و تبدیل آن به تأسیسات مورد نیاز، فرسایش خاک، زباله‌ها و مواد زائد جامد هر یک انبوهی از مشکلات را به ارمغان آورده است (Inskip, 1991). به علاوه در برخی مکان‌های طبیعی انجام امور مربوط به توسعه ایجاد مشکل نمی‌کند. اما در برخی دیگر، کمترین توسعه منجر به خرابی محیط زیست می‌شود. فرضاً در سرزمینی تفرجگاه دایر می‌شود که برای این کار مناسبی ندارد. بنا بر آنچه گفته شد، اجرای توسعه پایدار مؤثرترین روش غیر تکنولوژیکی برای کاهش آلودگی‌ها، زدودن تخریب محیط زیست، کاهش منابع طبیعی و به‌کارگیری رشد جمعیت به منزله منابع نیروی انسانی برای توسعه آینده و فایده‌رسانی به جامعه است (مخدوم، ۱۳۷۸).

تالاب بین‌المللی شادگان در منتهی‌الیه پایین دست حوضه آبریز رودخانه جراحی در $30^{\circ} 48'$ تا $30^{\circ} 17'$ عرض شمالی و $48^{\circ} 50'$ تا $49^{\circ} 17'$ طول شرقی قرار دارد. این تالاب اراضی بایر مسطح و همواری از دشت خوزستان در مسیر رودخانه جراحی را در بر می‌گیرد. در واقع این تالاب رابطی بین رودخانه جراحی در شمال و خلیج فارس در جنوب می‌باشد (شکل ۱). تالاب شادگان با مساحت 53.7700 هکتار، وسیع‌ترین تالاب ایران است که در فهرست معاهدات رامسر ثبت شده است. این تالاب از نظر وسعت در میان 1201 تالاب بین‌المللی فهرست معاهده رامسر در رده سی و چهارم قرار دارد (حجازی، ۱۳۸۹). عمده‌ترین منبع تغذیه‌کننده تالاب، رودخانه جراحی می‌باشد. میانگین دبی سالانه رودخانه جراحی که به تالاب تخلیه می‌گردد $2/3$ میلیارد مترمکعب می‌باشد که در سال‌های مختلف بین $0/4$ تا بیش از $6/6$ متر مکعب متغیر است. سایر منابع تغذیه‌کننده این تالاب شامل: سیلاب‌های آبراهه کوپال و سرریزهای سیلاب‌های رودخانه کارون می‌باشد، همچنین در سال‌های اخیر آب حاصل از زهکشی واحدهای توسعه نیشکر نیز وارد تالاب می‌گردد که ورود و پخش این آب شور می‌تواند در آینده تأثیر منفی و نامطلوبی بر حیات گیاهی و جانوری تالاب بر جای گذاشته و تالاب را به نابودی کشاند (حسینی و نبوی، ۱۳۸۹).

شکل ۱: موقعیت تالاب بین‌المللی شادگان در استان خوزستان

پژوهش حاضر با هدف بررسی اثرات جغرافیایی و زیست محیطی مثبت و منفی گردشگری در تالاب شادگان، اولویت بندی اثرات جغرافیایی و زیست محیطی مثبت و منفی گردشگری با توجه به تعریف معیارها و زیر معیارها و سنجش سطح پایداری هر کدام از اثرات مثبت و منفی گردشگری در مدل تحلیل سلسله مراتبی صورت گرفته است.

مواد و روش‌ها

روش تحقیق در این پژوهش که در سال ۱۳۹۰ صورت گرفت، ترکیبی از روش‌های توصیفی و تحلیلی می‌باشد. معیارهای مورد بررسی در این پژوهش شامل زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی می‌باشد که هر کدام از این معیارها دارای مؤلفه‌هایی از قبیل: زیست محیطی شامل (آلودگی آب و تالاب، آلودگی هوا، مشکلات دفع مواد زاید، زبان‌های اکولوژیکی، ساخت و ساز اطراف تالاب، نگهداری تالاب، توسعه زیرساخت‌ها)، اجتماعی شامل (آگاهی از چشم انداز تالاب، ارتقاء فرهنگ بومی منطقه، مشارکت مردم در زیبا سازی، آموزش افراد بومی) و اقتصادی شامل (افزایش درآمد افراد بومی، ایجاد اشتغال و رونق کار) می‌باشد. ابزار گردآوری داده‌ها در این تحقیق به صورت کتابخانه‌ای، اسنادی، پرسشنامه‌ای و استفاده از منابع سازمان‌های مربوطه می‌باشد. در این مطالعه از پرسشنامه محقق ساخته ارزیابی اثرات جغرافیایی و زیست محیطی گردشگری استفاده گردید. با توجه به مؤلفه‌های مورد بررسی، رویکرد حاکم بر این پژوهش، توصیفی - تحلیلی و بر اساس مطالعه تطبیقی و مقایسه‌ای است. بنابراین، بر مبنای شاخص‌های مورد بررسی، پرسش‌نامه‌ای جهت کارشناسی معیارها و زیر معیارها تهیه شد که در ساختار مدل سلسله مراتبی تعریف گردید. سپس این پرسشنامه توسط چندین کارشناس مربوط تکمیل و وزن دهی شده است و سپس با تعیین وزن نهایی معیارها و زیر معیارها و گزینه‌ها، سطح پایداری هر کدام از معیارها و زیر معیارها و گزینه‌ها در تالاب شادگان مورد سنجش قرار گرفته است.

در این پژوهش وزن دهی و تعیین اولویت با استفاده از روش AHP استفاده گردید که این کار از طریق نرم افزار Expert Choice 11 صورت گرفت. مزیت اصلی AHP آن است که یک مسئله پیچیده و دشوار را به سلسله مراتبی تجزیه کرده (Gunn, 1994) و سپس به طرز منطقی وزن دهی شده تا به ترتیب اولویت نقش آن‌ها در آن مسئله پیچیده شناسایی شود (احمدی و همکاران، ۱۳۸۲). این روش شامل سه گام اصلی: الف) تولید ماتریس مقایسه دوتایی، ب) محاسبه وزن‌های معیار و ج) تخمین نسبت توافق است (قدسی پور، ۱۳۸۵). جامعه آماری پژوهش مورد نظر شامل کارشناسان و متخصصان صنعت گردشگری، کارشناسان و مسئولان سازمان‌ها و ادارات مربوطه در

استان خوزستان و شهرستان شادگان (استانداری، شهرداری، فرمانداری، اداره میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری، اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان و...) می‌باشد. اساس روش تحقیق پیمایشی مبتنی بر نظر سنجی از کسانی است که مستقیماً درگیر مسئله یا مشکل مورد بررسی هستند. با استفاده از فرمول زیر با روش احتیاطی (بازرگان، ۱۳۷۹) حجم نمونه مورد بررسی تعیین شده است. برای تعیین حجم نمونه از فرمول زیر استفاده شد که تعداد حجم نمونه برای کارشناسان ذی‌ربط با توجه به قانون راسکو که حجم نمونه بیشتر از ۳۰ و کمتر از ۵۰۰ را برای اکثر پژوهش‌ها مناسب می‌داند (سکاران، ۱۳۸۰) و با در نظر گرفتن این نکته که گویه‌های این پرسشنامه به دلیل تخصصی بودن باید توسط کارشناسان مربوطه امتیازبندی می‌شد تعداد ۸۴ نفر به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند.

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2}$$

برای نمونه‌گیری در گروه کارشناسان با توجه به آنکه این افراد در سازمان‌ها و بخش‌های مختلف حضور دارند، برای همگن‌تر نمودن و سهولت دسترسی به آن‌ها از روش نمونه‌گیری تصادفی گروه بندی شده ساده استفاده شده است. در این فرمول $z = t$ ، اندازه متغیر در توزیع طبیعی (توزیع نرمال مربوط به منحنی گاوسی) است که از جدول مربوط در سطح احتمال مورد نظر استخراج می‌شود. گاه در فرمول به جای حرف t حرف Z نیز به کار می‌رود. P ، درصد توزیع صفت در جامعه یعنی نسبت درصد افرادی است که دارای صفت مورد مطالعه می‌باشند. q ، درصد افرادی است که فاقد آن صفت در جامعه هستند. d ، تفاضل نسبت واقعی صفت در جامعه با میزان تخمین محقق برای وجود آن صفت در جامعه است که حداکثر نسبت آن تا ۰/۰۵ است و دقت نمونه‌گیری نیز به آن بستگی دارد (حافظ نیا، ۱۳۸۹). اولین مرحله برای سنجش میزان اثرات گردشگری در ابعاد اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی مشخص کردن معیارها و زیر معیارها برای تعیین اهداف هر کدام از آن‌ها است به سخن دیگر، در این مرحله سلسله مراتبی از معیارها، زیر معیارها و گزینه‌ها به وجود می‌آید که مهم‌ترین مرحله برای تحلیل سلسله مراتبی است (زبردست، ۱۳۸۰). این مرحله بر اساس جدول ۹ کمیته ساعتی تدوین شده است (جدول ۱). بنابراین برای سنجش وضعیت بررسی اثرات تالاب شادگان سطوح سلسله مراتبی معیارها، زیر معیارها، گزینه‌ها به صورت جدول شماره ۲ بر اساس جدول شماره ۱ که ۹ کمیته ساعتی است مشخص شده است.

جدول ۱: مقیاس تعیین ارجحیت شاخص‌های مورد مطالعه در تالاب شادگان (۱۳۹۰)

توصیف	شدت اهمیت
۱	با اهمیت و ارجحیت مساوی
۳	با اهمیت و ارجحیت کمی بیشتر
۵	با ارجحیت و اهمیت قوی
۷	با ارجحیت خیلی قوی
۹	با ارجحیت بی نهایت
۲ و ۴ و ۶ و ۸	ارزش میانی

جدول ۲: دسته بندی معیارها، زیر معیارها، گزینه‌ها و وضعیت تالاب شادگان (۱۳۹۰)

معیار	زیر معیار	کاملاً پایدار	نسبتاً پایدار	نسبتاً ناپایدار	کاملاً ناپایدار
زیست محیطی	آلودگی آب و تالاب	✓			
	آلودگی هوا	✓			
	مشکلات دفع مواد زاید		✓		
	زیان‌های اکولوژیکی		✓		
	ساخت و ساز اطراف تالاب			✓	
اجتماعی	نگهداری تالاب			✓	
	توسعه زیرساخت‌ها			✓	
	آگاهی از چشم انداز تالاب			✓	
اقتصادی	ارتقاء فرهنگ بومی منطقه			✓	
	مشارکت مردم در زیبا سازی			✓	
	آموزش افراد بومی			✓	
	افزایش درآمد افراد بومی			✓	
	ایجاد اشتغال و رونق کار			✓	

مرحله دوم، تعیین امتیازها و وزن معیارها، زیر معیارها، گزینه‌ها و مقایسه دو به دویی آن‌ها با یکدیگر برای به دست آوردن ضریب تطابق (CR) یا Consistency Ratio است. این ضریب باید کمتر از ۰/۱ باشد تا مورد قبول واقع شود (قدسی پور، ۱۳۸۵). در این مرحله برای رسیدن به وزن معیارها، زیر معیارها و گزینه‌ها از روش دلفی استفاده گردید و بر طبق نظر کارشناسی، خلاصه مراحل کار به صورت زیر ارائه شده است. در این روش پژوهشگر برای کسب آراء و نظرات درباره موضوع پژوهش به گروهی از متخصصان و کارشناسان و صاحب نظران مراجعه می‌کند. مراجعه به کارشناسان و متخصصان در اصطلاح به روش دلفی تعبیر می‌شود. این عنوان از معبد اوراکل در شهر دلفی یونان قدیم ناشی می‌شود. روش دلفی روشی نظام یافته و تعاملی برای پیش بینی که متکی بر نظرات و آراء کارشناسان می‌باشد با این پیش فرض که داوری گروهی نسبت به داوری فردی معتبرتر است (حافظ نیا، ۱۳۸۹).

نتایج

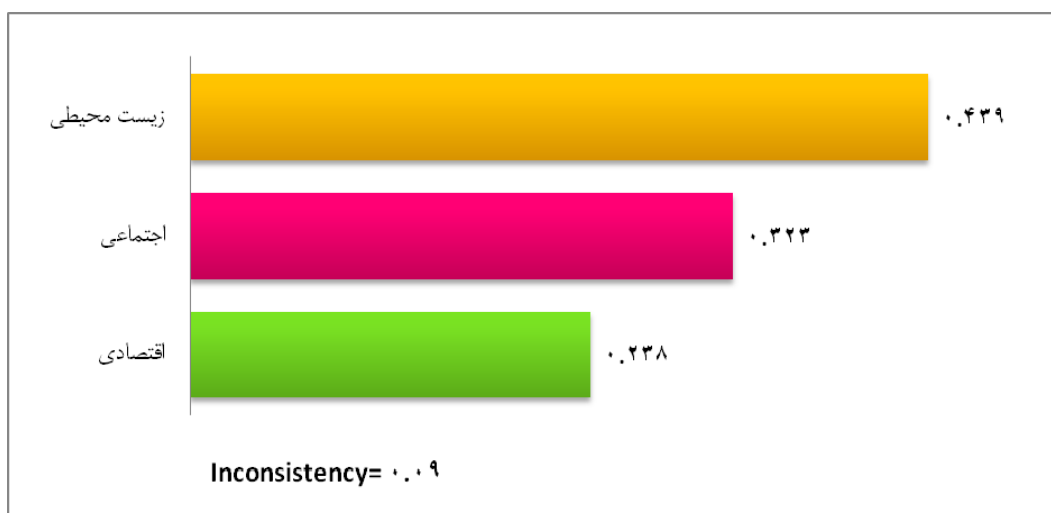
در این مطالعه، پایایی از نوع آلفای کرانباخ پرسشنامه، ۰/۹۵ به دست آمد که نشان دهنده پایایی مناسب این پرسشنامه می‌باشد. مقایسه دودویی معیارهای زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی تالاب شادگان بر اساس جدول کمیتی ساعتی وزن معیارها به شرح جدول ۳ تعیین شد.

جدول ۳: مقایسه دودویی معیارهای زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی تالاب شادگان (۱۳۹۰)

در این جدول $CR = ۰/۰۹$

معیارها	وزن	اقتصادی	اجتماعی	زیست محیطی
زیست محیطی	۰/۴۳۹			
اجتماعی	۰/۳۲۳			۲
اقتصادی	۰/۲۳۸		۲/۵	۱/۷

وزن نهایی معیارهای زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی تالاب شادگان با روش دلفی در شکل ۲ نشان داده شده است.

شکل ۲: بررسی وزن نهایی معیارهای زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی تالاب شادگان با روش دلفی (۱۳۹۰)

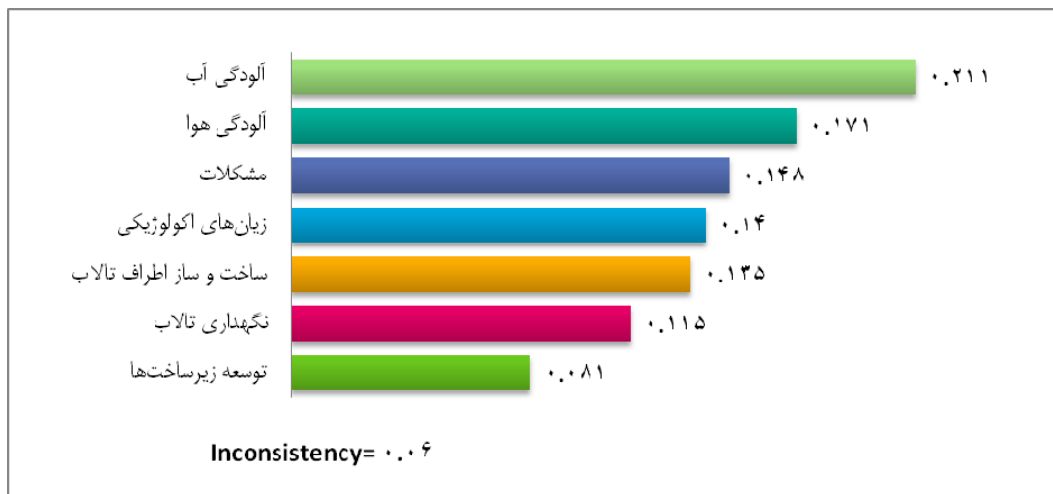
مقایسه دودویی و تعیین وزن زیر معیارها در جدول شماره ۴ نشان داده شده است.

جدول ۴: مقایسه دودویی زیر معیارهای زیست محیطی تالاب شادگان (۱۳۹۰)

در این جدول $CR = ۰/۰۶$

زیر معیار زیست محیطی	وزن	توسعه زیرساختها	نگهداری تالاب	ساخت و ساز اطراف تالاب	زیانهای اکولوژیکی	مشکلات دفع مواد زاید	آلودگی هوا	آلودگی آب و تالاب
آلودگی آب و تالاب	۰/۲۱۱							
آلودگی هوا	۰/۱۷۱							۳/۱
مشکلات دفع مواد زاید	۰/۱۴۸						۱/۸	۲
زیانهای اکولوژیکی	۰/۱۴۰					۲/۵	۱	۲/۳
ساخت و ساز اطراف تالاب	۰/۱۳۵				۲	۱/۹	۱	۲/۸
نگهداری تالاب	۰/۱۱۵			۱/۳	۱/۳	۲/۱	۱/۱	۱/۶
توسعه زیرساختها	۰/۰۸۱		۱/۲	۱	۱/۴	۲	۲	۱

وزن نهایی معیارهای زیست محیطی تالاب شادگان با روش دلفی در شکل ۳ نشان داده شده است.

شکل ۳: بررسی وزن نهایی معیارهای زیست محیطی تالاب شادگان با روش دلفی (۱۳۹۰)

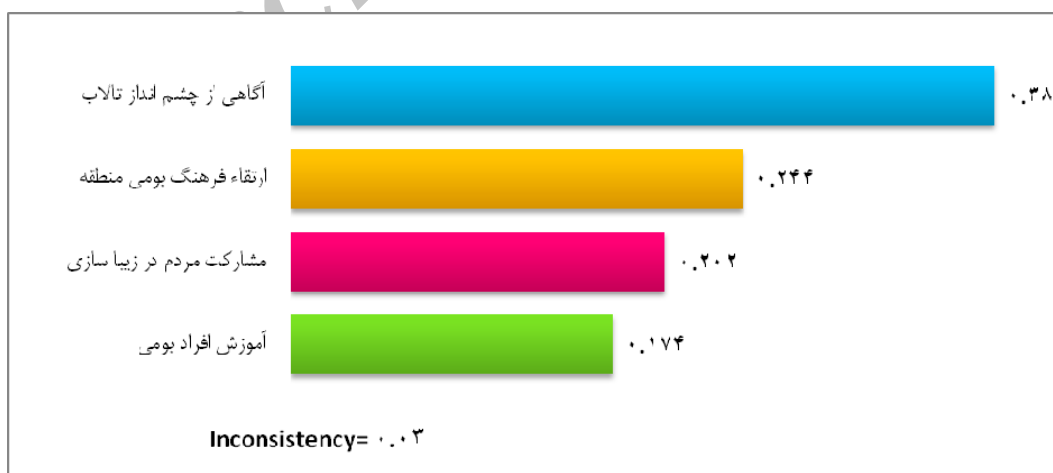
مقایسه دودویی زیر معیارهای اجتماعی تالاب شادگان در جدول شماره ۵ آمده است.

جدول ۵: مقایسه دودویی زیر معیارهای اجتماعی تالاب شادگان (۱۳۹۰)

در این جدول $CR = ۰/۰۳$

زیر معیار اجتماعی	وزن	آموزش افراد بومی	مشارکت مردم در زیبا سازی	ارتقاء فرهنگ بومی منطقه	آگاهی از چشم انداز تالاب
آگاهی از چشم انداز تالاب	۰/۳۸۰				
ارتقاء فرهنگ بومی منطقه	۰/۲۴۴				۱/۷
مشارکت مردم در زیبا سازی	۰/۲۰۲			۱/۸	۱/۸
آموزش افراد بومی	۰/۱۷۴		۲/۱	۲	۱

وزن نهایی معیارهای اجتماعی تالاب شادگان با روش دلفی در شکل ۳ نشان داده شده است.

شکل ۳: بررسی وزن نهایی معیارهای اجتماعی تالاب شادگان با روش دلفی (۱۳۹۰)

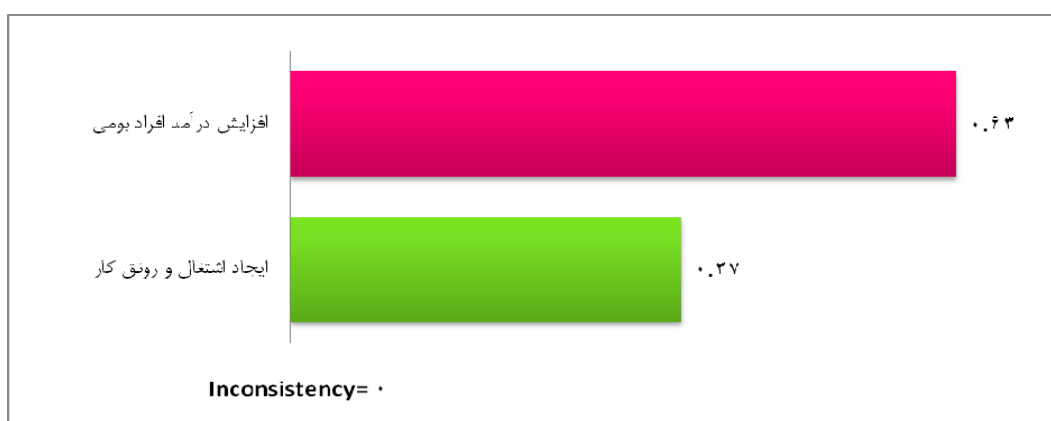
مقایسه دودویی زیر معیارهای اقتصادی تالاب شادگان در جدول شماره ۶ آمده است.

جدول ۶: مقایسه دودویی زیر معیارهای اقتصادی تالاب شادگان (۱۳۹۰)

در این جدول $CR = 0$

زیر معیار اقتصادی	وزن	ایجاد اشتغال و رونق کار	افزایش درآمد افراد بومی
افزایش درآمد افراد بومی	۰/۶۳۰		
ایجاد اشتغال و رونق کار	۰/۳۷۰		۱/۷

وزن نهایی معیارهای اقتصادی تالاب شادگان با روش دلفی در شکل ۴ نشان داده شده است.

شکل ۴: بررسی وزن نهایی معیارهای اقتصادی تالاب شادگان با روش دلفی (۱۳۹۰)

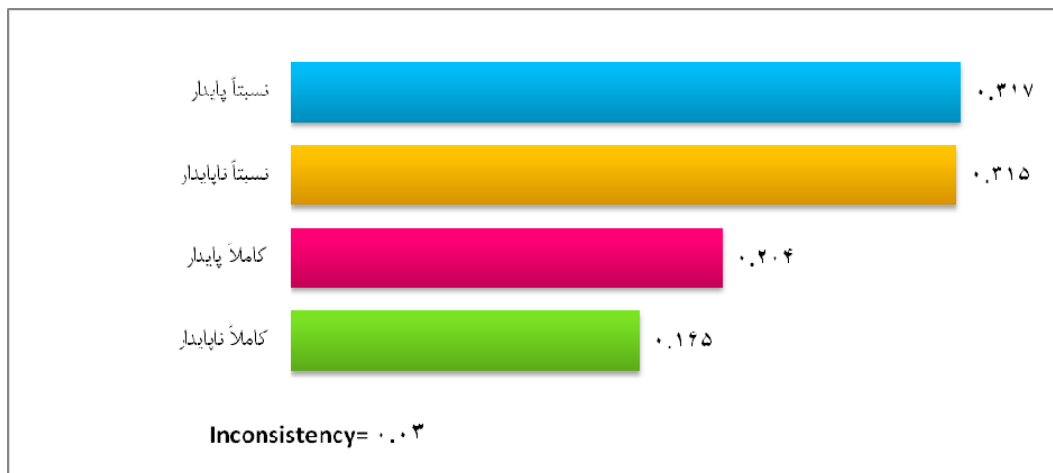
در جدول شماره ۷ اهمیت گزینه‌ها بر اساس جدول ساعتی مورد ارزیابی قرار گرفته و پس از مقایسه دودویی آن‌ها وزن هر کدام و ضریب تطابق به دست آمده است.

جدول ۷: مقایسه دودویی گزینه‌ها در تالاب شادگان (۱۳۹۰)

در این جدول $CR = 0/03$

گزینه‌ها	وزن	کاملاً ناپایدار	نسبتاً ناپایدار	نسبتاً پایدار	کاملاً پایدار
کاملاً پایدار	۰/۲۰۴				
نسبتاً پایدار	۰/۳۱۷				۲
نسبتاً ناپایدار	۰/۳۱۵			۱/۱	۲/۲
کاملاً ناپایدار	۰/۱۶۵		۱/۳	۱/۸	۱

بررسی وزن نهایی گزینه‌ها در تالاب شادگان نیز در شکل شماره ۵ آمده است.

نمودار ۵: بررسی وزن نهایی گزینه‌ها در تالاب شادگان (۱۳۹۰)

امتیاز نهایی که همان ارزیابی گزینه‌های مطرح شده در بررسی اثرات زیست محیطی، اقتصادی و اجتماعی گردشگران بر تالاب شادگان می‌باشد از نظر زیست محیطی شرایط نسبتاً ناپایداری دارد ولی از لحاظ اجتماعی و اقتصادی نسبتاً پایدار می‌باشد. وضعیت پایداری تالاب شادگان در جدول ۸ نشان داده شده است.

جدول ۸: وضعیت پایداری در تالاب شادگان (۱۳۹۰)

وضعیت پایداری	اثرات زیست محیطی		اثرات اجتماعی		اثرات اقتصادی	
	تعداد معیار	درصد	تعداد معیار	درصد	تعداد معیار	درصد
کاملاً پایدار	۰	۰	۲	۵۰	۱	۵۰
نسبتاً پایدار	۲	۲۹	۲	۵۰	۱	۵۰
نسبتاً ناپایدار	۳	۴۲	۰	۰	۰	۰
کاملاً ناپایدار	۲	۲۹	۰	۰	۰	۰
جمع	۷	۱۰۰	۴	۱۰۰	۲	۱۰۰

بحث و نتیجه گیری

معمولاً عوارض و نتایج حضور گردشگران را در سه حوزه اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی و با بهره گیری از سنجه های مشخص ارزیابی می‌کنند. حضور گردشگران در مقصدی نتایج مثبت و منفی به همراه خواهد داشت، که سیاست‌گذاران باید برای تنظیم برنامه های گردشگری و سیاست‌گذاری به نتایج مثبت و عوارض منفی این حضور توجه کافی داشته باشند. رابطه بسیار نزدیکی بین گردشگری و محیط زیست وجود دارد که سه شکل مهم آن به شرح زیر است:

- الف- بعضی از اشکال محیط زیست فیزیکی جاذبه‌هایی برای گردشگران محسوب می‌شوند.
- ب- تسهیلات و زیرساخت‌های گردشگری بخشی از محیط زیست ساخته شده را تشکیل می‌دهند.
- ج- توسعه گردشگری و استفاده گردشگران از یک ناحیه اثرات زیست محیطی ایجاد می‌کند.

اثرات زیست محیطی گردشگری عمدتاً به این دلیل است که در محیط‌هایی که حساس و شکننده هستند، این فعالیت، توسعه یافته است. مانند جزایر کوچک، سواحل، نواحی کوهستانی، نواحی مرتفع، کنار سایت‌های تاریخی و باستانی، زیرا این نوع مکان‌ها منابع مهم و جاذبه های گردشگری توریست‌ها را شکل می‌دهد (حضور، ۱۳۸۱).

با استفاده از روش سلسله مراتبی، علاوه بر رتبه بندی پایداری معیارها در تالاب شادگان مشخص گردید که در سطح تالاب، معیارهای زیست محیطی از وضعیت نامطلوبی برخوردارند. با توجه به جدول ۸ مشخص است که وضعیت معیارهای زیست محیطی ۲۹ درصد نسبتاً پایدار، ۴۲ درصد نسبتاً ناپایدار و ۲۹ درصد کاملاً ناپایدار است حال آنکه بررسی معیارهای اجتماعی نشان می‌دهد که ۵۰ درصد معیارها کاملاً پایدار و ۵۰ درصد معیارها نسبتاً پایدار هستند و همچنین در مورد معیارهای اقتصادی، ۵۰ درصد معیارها کاملاً پایدار و ۵۰ درصد معیارها نسبتاً پایدار هستند. نهایتاً می‌توان نتیجه گرفت که معیارهای اجتماعی و اقتصادی نسبت به معیارهای زیست محیطی از وضعیت مطلوب‌تری برخوردارند. با توجه به روند فعلی می‌توان گفت که گردشگری آثار نامطلوبی از قبیل: آلودگی آب و تالاب، آلودگی هوا، مشکلات دفع مواد زاید و زیان‌های اکولوژیکی بر تالاب بین‌المللی شادگان برجای خواهد گذاشت. همچنین آثار مطلوب گردشگری بر این تالاب شامل ارتقاء فرهنگ بومی منطقه، افزایش درآمد افراد بومی و ایجاد اشتغال و رونق کار خواهد بود.

مطالعه ای تحت عنوان ارزشگذاری کارکردی تفرجگاه‌های اکوسیستمی با تاکید بر تالاب انزلی انجام شده است در این مطالعه به منظور ارزشگذاری بر کارکرد تامین آب، قیمت اقتصادی آب (فروش حبابه توسط جوامع محلی) مورد استفاده قرار گرفت و برای کارکرد تولید غذا قیمت بازاری و مقدار تولید ماهی در تالاب مبنای ارزشگذاری قرار گرفته است. ایجاد فرصت‌های تفرجی نیز یکی از کارکردهای عمده تالاب می باشد. مهمترین نتیجه این مقاله بررسی اثرات اقتصادی و ارزشگذاری کارکردی تالاب انزلی در زمینه گردشگری است یکی از مناسب ترین روش های ارزشگذاری برای کارکرد استفاده از روش هزینه سفر می باشد که مورد بررسی قرار گرفته است (پژویان و فلیحی، ۱۳۸۴). همچنین استفاده از سیستم فرایند سلسله مراتبی و روش دلفی در تدوین و اولویت بندی معیار و شاخص های توسعه پایدار اکوتوریسم در پارک ملی گلستان انجام داده است. در تحقیق پارک ملی گلستان در چند شاخص اصلی زیست محیطی و گردشگری مورد بررسی قرار گرفته است و اثرات آن از جمله جغرافیایی، زیست محیطی، حیات وحش، اقتصادی و اجتماعی و تاثیر آن بر منطقه مورد با استفاده از دو روش دلفی و فرایند تحلیل سلسله مراتبی مورد ارزیابی قرار گرفته است و در نهایت هر کدام از شاخص ها را با استفاده از روش های ذکر شده وزن دهی کرده است (گل کاریان، ۱۳۸۵). تحقیقی دیگری که می توان نتایج آن را با نتایج مقاله حاضر تطبیق داد تحقیقی است که به بررسی تالاب ها و گردشگری می باشد مهمترین موارد مورد بررسی پیرامون مباحث گردشگری و تالاب ها می باشد از جمله اینکه گردشگری به طور بالقوه منافع اقتصادی زیادی برای کشورها در برداشته و نقش مهمی در رشد اقتصادی ایفا نماید. به طور کلی مجموعه ای از فعالیت های تفرجی در ارتباط با تالاب ها مانند تماشای حیات وحش، قایقرانی، شکار امکان پذیر است که می تواند درآمد بالایی را برای جوامع محلی و ملی به همراه داشته باشد (محمدی و همکاران، ۱۳۸۷). در نهایت مطالعه دیگری به بررسی آثار منفی حضور گردشگران در حوزه های تالاب های کشور تایلند پرداخته است نتایج تحقیق نشان داد که سطح فعلی اثرات منفی اجتماعی ناشی از حضور و فعالیت دیدار کنندگان در سکونتگاه های روستایی پیرامون تالاب ها، در بیشتر موارد فراتر از سطح قابل قبول این اثرات است. این امر نشان دهنده ضرورت ایجاد تعادل بین تعداد و نوع فعالیت دیدار کنندگان تالاب برای حصول به طبیعت گردی پایدار در منطقه ی مورد مطالعه است (Ryngiyng, 2009).

در نتیجه گیری کلی از مقایسه نتایج مقاله حاضر و سایر کارهای تحقیقاتی مشابه می توان گفت که سطح فعلی اثرات منفی زیست محیطی، اجتماعی و اقتصادی گردشگران در تمامی مواردی که مورد بررسی قرار گرفته‌اند فراتر از سطح قابل قبول این اثرات از دید جامعه محلی است؛ لذا توسعه گردشگری در مناطق باید به گونه ای باشد که ضمن پاسخگویی به نیازهای فراغتی و ارتقاء کیفیت تجربه گردشگران، به بهبود کیفیت زندگی اجتماعی و اقتصادی جامعه میزبان و محیط زیست آنان نیز کمک نماید.

در پایان پیشنهاد های همچون آگاهی رساندن در مورد ارزش ها و تهدیدات تالاب شادگان که شامل آگاهی رساندن به مدیران و سیاست گذران و تصمیم گیرندگان، آگاهی رساندن به مردم و همچنین مشارکت مردم محلی در مدیریت تالاب می باشد و توجه به معیشت

ساکنان اطراف تالاب با نگاه از جنبه گردشگری که بیشتر حول محور ماهیگیری پایدار، استفاده پایدار از منابع گیاهی تالاب، توسعه امکانات اکوتوریسمی و بهبود معیشت از طریق توسعه برنامه های سازگار با محیط زیست و حفاظت از تنوع زیستی می باشد تاکید شده است.

سپاسگزاری

نویسندگان این مقاله، مراتب تقدیر و تشکر خود را از استانداری خوزستان، اداره کل حفاظت محیط زیست استان خوزستان، سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان خوزستان، جهاد کشاورزی، منابع طبیعی، فرمانداری و شهرداری شهرستان شادگان و کلیه سازمان هایی که به نحوی در ارائه اطلاعات همکاری داشته اند، اعلام می دارند.

منابع

- ارواحی، ع.، ۱۳۸۸. طرح حفاظت از تالاب شادگان اداره کل حفاظت محیط زیست خوزستان، اهواز، ۵۸۹ ص.
- احمدی، ح.، اسمعیلی، ا.، فیض نیا، س.، و شریعت جعفری، م.، ۱۳۸۲. پهنه بندی خطر حرکت های توده ای با استفاده از دو روش رگرسیون چند متغیره (MR) و روش تحلیل سلسله مراتبی (AHP) در حوضه آبخیز گرمی چاه، مجله منابع طبیعی ایران، شماره ۴، ۱۲ ص.
- بازرگان، ع.، ۱۳۷۹. روش های تحقیق در علوم رفتاری، تهران، انتشارات آگاه، چاپ چهارم، ۲۴۳ ص.
- پژویان، ج. و فلیحی، ن.، ۱۳۸۴. ارزشگذاری اقتصادی خدمات تفریحی منابع محیطی: مورد تالاب انزلی، پژوهشنامه اقتصادی شماره ۲۸، ۱۸ ص.
- حافظ نیا، م. ر.، ۱۳۸۹. مقدمه ای بر روش تحقیق در علوم انسانی، تهران، انتشارات سمت، چاپ هفدهم، ۴۰۸ ص.
- حجازی، ج.، ۱۳۸۹. طرح جامع گردشگری استان خوزستان (تالاب شادگان)، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان خوزستان و دانشگاه شهید چمران اهواز، ۵۲۴ ص.
- حسینی، سید م. و نبوی، ب.، ۱۳۸۹. مقایسه روند تغییرات ارزش های حفاظتی تالاب شادگان، مجله تالاب، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز، سال اول، شماره چهارم، ۱۴ ص.
- حضور، ح.، ۱۳۸۱. الگوی ارزیابی منابع طبیعی گردشگری. پایان نامه کارشناسی ارشد رشته جهانگردی. دانشگاه علامه طباطبائی. ۲۲۳ ص.
- قادری، ا.، ۱۳۸۳. آشنایی با صنعت جهانگردی، ماهنامه کجا، شماره یک، ۱۹ ص.
- قدسی پور، ح.، ۱۳۸۵. کاربرد تحلیل سلسله مراتبی، تهران، انتشارات دانشگاه امیر کبیر، ۳۱۸ ص.
- زبردست، ا.، ۱۳۸۰. کاربرد فرایند تحلیل سلسله مراتبی در برنامه ریزی شهری و منطقه ای، مجله هنرهای زیبا، شماره ۱۰، ۱۸ ص.
- سکاران، ا.، ۱۳۸۰. روش های تحقیق در عملیات. مترجمان: محمد صائبی و محمود شیرازی. چاپ اول. تهران. مرکز آموزش مدیریت دولتی. ۳۵۴ ص.
- شعیبه، ا.، ۱۳۷۲. نقش توریسم و پارک های ملی در توسعه اقتصادی، اجتماعی کشورها، فصلنامه علمی سازمان حفاظت محیط زیست. جلد پنجم، شماره اول، ۱۵ ص.
- گل کاریان، ه.، ۱۳۸۵. کاربرد دو روش تحلیل سلسله مراتبی و دلفی را در تدوین و اولویت بندی معیاره و شاخص های توسعه پایدار اکوتوریسم در پارک ملی گلستان پایان نامه کارشناسی ارشد. دانشگاه علوم تحقیقات اهواز.
- محمدی، س.، زابلی، م. و مصطفوی، م.، ۱۳۸۷. توجه ویژه به تالاب ها و گردشگری، اولین کنفرانس بین المللی بحران آب زابل - دانشگاه زابل، پژوهشکده تالاب بین المللی هامون.
- منصوری، ج و مجنونیان، ه.، ۱۳۶۴. تالاب هامون پناهگاه حیات وحش، تهران، سازمان حفاظت محیط زیست، ۱۸ ص.
- مخدوم ف، م.، ۱۳۷۸. شالوده آمایش سرزمین، مؤسسه انتشارات و چاپ دانشگاه تهران، بهار ۱۳۷۸، چاپ سوم، ۳۱۷ ص.
- نوری، غ.، ۱۳۸۶. تالاب هامون حیات سیستان، تهران، انتشارات سپهر، ۲۲۸ ص.
- Batra, G.S, and Chawla, A.S., 1995.** Tourism Management, A Global Perspective: Department Of Business Management, Deep & Deep Publication, New Dehli, PP: 95-96.
- Gunn, C. A., 1994.** Tourism Planning, Basics, Concepts, Cases; Third edition, PP: 85-101.
- Inskip, E., 1991.** Tourism Planning, An Integrated And Sustainable Development Approach: VNR Tourism And Commercial Recreation Series, New York, P: 144, PP: 339-342, P:351& 460.
- Ketchum, B. H., 1973.** The Water's Edge: Critical Problems of The Coastal Zone: The Colonial Press, USA, (Second Printing), PP: 87-127.
- Ramsar Convention Bureau., 2004.** wath is convention wetlands. ramsar information paper.no1.world wetlands day, Gland Switzerland. 734p.

Ryngiyng, j., 2009. Tourism: Environment and Development Perspectives. Godalming, UK, World Wide Fund for Nature.

Wall., G., 1997. Sustainable tourism-unsustainable development tourism development Growth. The challenge of sustainability Routledge, new yark, pp33-49

Archive of SID